

**ÖLÜMÜNÜN 100. YILINDA BİLİM
TARİHÇİSİ**

SALİH ZEKİ'Yİ

**ANMAK VE ANLAMAK PANELİ
BİLDİRİ KİTABI**

**ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ
BAŞKANLIĞI**

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını: 584
Araştırma - İnceleme Dizisi: 205
ISBN: 978-975-17-5168-3

ÖLÜMÜNÜN 100. YILINDA BİLİM TARİHÇİSİ SALİH ZEKİ'Yİ ANMAK
VE ANLAMAK PANELİ BİLDİRİ KİTABI

Editör: Dr. Vural BAŞARAN
Redaktör: Yüksek Kurum Uzmanı Şeyma Dinç

© Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı - 2022
E-Yayın

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
Ziyabey Cad. No:19 Balgat-Çankaya/ANKARA
Tel: 0312 284 34 18 • Belgegeçer: 0312 284 34 65
www.akmb.gov.tr

Grafik ve Kapak Tasarım:
Gamze Ceren GERÇEKER

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ AYDIN SAYILI KÜTÜPHANESİ KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Ölümünün 100. Yılında bilim tarihçisi Salih Zeki'yi anmak ve anlamak paneli bildirisi kitabı / editör : Vural Başaran .— 1. baskı .— Ankara : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı , 2022.

ix, 133 sayfa : resim, tablo ; 24 cm .— (AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını ; 584. Araştırma-İnceleme Dizisi ; 205)

ISBN: 978-975-17-5168-3

1. SALİH ZEKİ, 1864-1921
2. BİLİ ADAMLARI -- TÜRKİYE
3. SALİH ZEKİ, 1864-1921 -- GÖRÜŞLER
4. İSLAM VE BİLİM
5. BİLİM -- TARİH

I. e.a. II. dizi

509.209561

**ÖLÜMÜNÜN 100. YILINDA BİLİM
TARİHÇİSİ**

SALİH ZEKİ'Yİ

**ANMAK VE ANLAMAK PANELİ
BİLDİRİ KİTABI**

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN	vii
SALİH ZEKİ	xi
SALİH ZEKİ BEY, BİZE NELER ÖĞRETTİ?	1
KLASİK BİLİM ANLAYIŞINA BİR BAKIŞ: SALİH ZEKİ'YE GÖRE BİLİMLERİN SINIFLANDIRILMASI MESELESİ	7
SALİH ZEKİ'NİN ELEKTRİĞİN TARİHİ VE ÖĞRETİMİNE KATKISI.....	23
SALİH ZEKİ'NİN HİKMET-İ TABÎ'İYYE-İ 'UMÛMİYYEDEN MEBHAS-İ SAVT ESERİ	45
SALİH ZEKİ'NİN USÛL-İ TEDRİS MAKALESİ BAĞLAMINDA EĞİTİM ANLAYIŞI	61
SALİH ZEKİ'NİN MANTIK ANLAYIŞI.....	91
SALİH ZEKİ BEY'İN HİKMET-İ TABÎ'İYYE-İ 'UMÛMİYYEDEN MEBHAS-I CÂZİBE-İ 'UMÛMİYYE ADLI ESERİ.....	109
SALİH ZEKİ'NİN (1864-1921) OLASILIK ÇALIŞMALARINDA MATEMATİKSEL BEKLENTİ.....	129

EDİTÖRDEN

Salih Zeki Bey (1864-1921), 57 yıllık ömrüne onlarca kitap ve yüzlerce makale sığdırmış çok üretken ve sıradışı bir düşünürümüzdür. Bu bildiri kitabı, Salih Zeki Bey'in ölümünün 100. yılı anısına Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı ve Ankara Üniversitesi Bilim ve Toplum Çalışmaları Anabilim Dalı'nın ortaklaşa olarak düzenlediği çevrimiçi sempozyumda sunulmuş tebliğlerden meydana getirilmiştir.

Salih Zeki Bey, Türk düşünce hayatının en önemli isimlerinden birisi olarak adını tarihe altın harflerle yazdırmıştır. Ölümünün 100. yılında Salih Zeki Bey'i anmak ve onun bilim anlayışını, felsefesini günümüzde tekrar ele almak sadece onun çalışmalarını çağımız araştırmacılarına tanıtmak anlamına gelmez. Aynı zamanda bilim tarihinde, bilim felsefesinde ve bilim eğitiminde görülen birtakım çağdaş problemlerin çözümü için de bizlere bir kerteriz noktası sunar. Bu büyük mütefekkirin çalışma sahası esasen mühendislik olsa da matematiksel bilimlerin hemen her alanında eserler ortaya koyması onu bir polimat statüsüne yükseltmiştir.

Kitap, Salih Zeki Bey'in bilimleri sınıflandırma sorununu ele alarak başlamaktadır. Alper Atasoy tebliğini Salih Zeki Bey'in *Resimli Gazete*'de iki parça halinde yayımlanmış olan "Tasnif-i Ulûm" makalesini temele alarak sunmuştur. Burada öncelikle Aristoteles ve İbn Haldun gibi eski filozofların bilimleri nasıl sınıflandırıldığı ele alınmış, daha sonra modern tasnif ortaya konmuştur. Alper Atasoy, bunun yanında Salih Zeki Bey'in bilimlerin tasnifi konusundaki özgün yanını açığa çıkarmıştır.

İkinci bildiride Ayşe Kökcü, bizleri teknoloji tarihinin en mühim noktalarından birisi olan elektrik bahsine götürmüştür. XIX. yüzyılın son çeyreğinde hem teorik hem de pratik olarak elektrik olgusu

gelişmeye başlamıştı. Salih Zeki Bey hem mühendis olarak pratik sorunlara hem de matematikçi olarak teorik problemlere son derece hâkimdi. Ayşe Kökcü, onun elektriğe dair metinlerini dört başlık altında sunarak bilim tarihçilerine bu alandaki çalışmalar için önemli bir eser armağan etmiştir. Bunun yanında onun elektrik tarihinin eğitimine olan katkılarını da okura sunmuştur.

Salih Zeki Bey, üniversite öğrencilerinin istifade edebilmesi için on ciltlik bir fizik külliyatı yayımlamak istemişse de ömrü bunun beş tanesini tamamlamaya yetmiştir. İrem Aslan Seyhan bu kitaplardan *Me-bhas-i Savt* ya da Ses Konusu üzerine olan kitabı değerlendirmiştir. Bu kitapta müzik teorisi çalışmaları ele alınmıştır. Seyhan, kitabın içindekileri ve önemini bizlere aktarırken özellikle müzik ve sanat tarihçilerinin incelemesi için kitabın önemine dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra kitabın kaynaklarını da özellikle vurgulayarak metnin önemini ortaya koymuştur.

H. Mücella D. Çavuşoğlu, Salih Zeki Bey'in diğer önemli bir özelliğine, onun eğitimci yapısına dair bir çalışma yapmıştır. Bu bağlamda yapılandırmacı eğitim modeli ve sarmal programlama konusunu tarihi ile birlikte ele alan Çavuşoğlu, Salih Zeki Bey'in *Resimli Gazete*'de iki parça halinde kaleme aldığı "Usûl-i Tedrîs" makalelerine istinaden düşünürün sarmal programlamaya uygun bir eğitim felsefesi ortaya koyduğunu ifade etmiştir.

Mantık konusu, XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde filozofların ve matematikçilerin tartıştığı en önemli konulardan birisiydi. Salih Zeki Bey gibi bir polimatın bu konudan uzak kalması düşünülemezdi. Safiye Yılmaz Erten, "Salih Zeki'nin Mantık Anlayışı" adıyla sunduğu tebliğinde mütefekkirin bu alandaki çalışmalarını ortaya koymuştur. Çalışmada farklı mantık türleri ele alınmış, Salih Zeki Bey'in konumu belirlenmeye çalışılmıştır.

Bizim çalışmamızda ise, Salih Zeki Bey'in üniversite öğrencilerine yönelik hazırladığı yukarıda zikrettiğimiz fizik kitabının kütleçekim konusuna ayrılmış bölümünü ele aldık. Standart bir ders kitabı olarak özgün bir yanı bulunmayan kitabın içindekileri ve bazı problemlerini inceledik. Bunun yanı sıra günümüz üniversite fizik kitaplarında yer almayan bazı felsefi problemlerin Salih Zeki Bey tarafından nasıl ele alındığını göstermeye çalıştık.

Son çalışma da Zekeriya Duru'nun çalışmasıdır. Salih Zeki Bey'in olasılık çalışmalarına yönelen Duru, onun matematiksel beklenti kavramını ele almıştır. Özellikle kumar meselesinde olasılık kavramının

önemini ifade ederek bahisçilerin bir matematikçiye başvurması sonucunda alacağı sonuçlara değinmiştir.

Salih Zeki Bey'i anma etkinliği 5 Haziran 2021 tarihinde çevrimiçi olarak yapılmıştır. Her şeyden önce bu etkinliğin yapılmasında öncü olan Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Dr. Zeki Eraslan ve Ankara Üniversitesi Bilim ve Toplum Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Melek Dosay Gökdoğan'a araştırmacılara sağladıkları bu fırsattan dolayı müteşekkiriz. Bunun yanı sıra açış konuşmasını yapan ve "Salih Zeki Bey Bize Neler Öğretti?" başlıklı bir tebliğ sunan Prof. Dr. Remzi Demir'e de şükranlarımızı sunuyoruz.

Dr. Vural Başaran

